

Dorota Grabowska*
Toruń

Religie i religijność w świecie współczesnym, sekcja IX: Pedagogika religii, Toruń, 12–15 września 2011 roku

Pod hasłem *Religie i religijność w świecie współczesnym* odbył się w dniach 12–15 września 2011 roku w Toruniu III Międzynarodowy Kongres Religioznawczy. Decyzja o jego zorganizowaniu zapadła w dniu 19 grudnia 2010 roku podczas posiedzenia członków Zarządu Polskiego Towarzystwa Religioznawczego. Celem Kongresu było przeprowadzenie wielowątkowych rozważań nad współczesną kondycją religii rozumianej jako zinstytucjonalizowany system wierzeń i religijnością człowieka, czyli jego gotowością do wychodzenia naprzeciw temu, co *ponad*.

Podczas czterodniowych obrad zaplanowano cztery sesje plenarne: *Religia i religijność w kulturze współczesnej*, *Religia w społeczeństwie*, *Teoria i metody współczesnego religioznawstwa*, *Religioznawstwo w Polsce*. Wystąpienia uczestników Kongresu zostały pogrupowane w trzynaście sekcji.

W dniu 13 września swoje obrady rozpoczęła sekcja *Pedagogika religii*. Jej koordynatorem został ks. prof. dr hab. Jerzy Bagrowicz a sekretarzem dr Jarosław Horowski. W pierwszej części wykładowej zatytułowanej *Człowiek – religia – edukacja* rozważania nad *Trudnościami i szansami rozwoju pedagogiki religii w Polsce* podjął ks. prof. Jerzy Bagrowicz. W wygłoszonym referacie skoncentrował się na przedstawieniu procesu odradzania się w dwudziestowiecznej Polsce pedagogiki religii i naukowej refleksji nad edukacją religijną, która inspirowana była chrześcijańską myślą wychowaw-

* Mgr Dorota Grabowska jest absolwentka historii i pedagogiki, doktorantką na Wydziale Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu.

czą. Podkreślił znaczenie przemian polityczno-społecznych po 1989 roku dla rozwoju pedagogiki religii i jej naukowej refleksji. Następnie ks. prof. Zdzisław Pawlak swoje wystąpienie poświęcił *Roli religii w wychowaniu człowieka (aspekt filozoficzno-techniczny)*. Poprzez zdefiniowanie dwóch pojęć: religii i wychowania, wyeksponował tezę, że w wychowaniu człowieka skutecznie pomaga odwoływanie się do religii. Uznał, że religia pozwala na stworzenie integralnej wizji człowieka, który pochodzi od Boga i do Niego zmierza, natomiast wychowaniu dostarcza wzorów, modeli życia ludzkiego, a zarazem pomaga człowiekowi w jego dążeniu do pełnego rozwoju. Na temat *Europeizacji kształcenia w perspektywie pedagogiki religii* rozważał prof. Bogusław Milerski. Stwierdził, że współczesna edukacja w coraz większym zakresie zostaje podporządkowana kryteriom standaryzacji, unifikacji, wymierności i mierzalności. Tworzenie europejskiej przestrzeni edukacyjnej przyczyniło się do dehumanizacji kształcenia, czyli zatracenia *humanum* w procesie kształcenia.

Druga część obrad odbywała się w czterech sekcjach. Sekcja A skoncentrowała się na problematyce religijnej w pedagogice. Jej moderatorem został ks. prof. Jerzy Bagrowicz. W ramach tej sekcji wygłoszonych zostało pięć referatów. Podczas pierwszego wykładu *Rozum, mit i religia* dr Maria Bożyk zastanawiała się, czy agnostycyzm jest postawą pobożną? Czy teizm jako teoria intelektualna może być wprowadzany w praktykę wychowawczą? Czy kategoria mitu pozwoli objąć doświadczenie religijne? Czym będzie pedagogika mitu dla przyszłych pokoleń? Na temat *Pedagogiki osoby jako bytu religijnego* wykład wygłosił dr Witold Starnawski. Dostrzegł, że religijność jest trwałym elementem natury istoty ludzkiej, ponieważ przejawia się w wielu sferach ludzkiego życia. Każda jednostka ludzka ma prawo do przeżywania i wyrażania swej religijności, zarówno w sferze życia społeczno-instytucjonalnego, jak i w procesie wychowania. Rozważania nad obecnością religii w pedagogice na podstawie teorii F. D. E. Schleiermachera, J. F. Herbarta i D. Bennera podjął dr Dariusz Stępkowski. Uznał, że religia zawiera się w pedagogice, gdyż podmiotem oddziaływania pedagogicznego jest człowiek, który stawia sobie pytania religijne dotyczące celu i sensu życia. Podkreślał, że religia nie może być traktowana jako pewna „przybudówka” ideologiczna w procesie wychowania. Związki myślenia ogólnopedagogicznego z religią oparł na teorii dwóch klasyków: F. D. E. Schleiermachera i J. F. Herbarta oraz współczesnego pedagoga ogólnego D. Bennera. Zagadnienie *Rodzina a problem aktualizacji przyrodzonej religijności człowieka. W oparciu o M. A. Krąpca realistyczną filozofię człowieka* poruszyła dr Barbara Kiereś. W swoim wystąpieniu ukazała religijność jako cnotę społeczną oraz jej obecność w relacjach rodzinnych (osobowych) oraz w procesie wychowania i samowychowania, a ostateczne spełnienie się religijności

człowieka w wizji celu ostatecznego jego życia. O tezach aksjologiczno-normatywnych w strukturze pedagogiki chrześcijańskiej rozprawiał dr Piotr Magier. W swoim referacie podjął próbę rekonstrukcji twierdzeń aksjologiczno-normatywnych, określając ich specyfikę, typy, funkcję oraz relację wobec tez opisowo-wyjaśniających.

Wokół edukacji religijnej w perspektywie historycznej prowadzono rozważania w sekcji B, którą kierowała prof. Władysława Szulakiewicz. Pierwszy wykład na temat *Idealów wychowawczych w klasztorach żeńskich w okresie potrydenckim do początków XIX wieku* wygłosiła dr Anna Szylar. Poruszyła zagadnienie dotyczące wychowania dziewcząt w szkołach zakonnych od końca XVI do 1815 roku. Podkreśliła, że w obowiązującym programie nauczania obecny był duch katolicyzmu, a edukacja zmierzała do ukształtowania moralności i rozwinięcia pobożności oraz nauczania wykonywania prac niezbędnych do prowadzenia gospodarstwa domowego. Dr Anna Szylar zwróciła uwagę także na zmiany, jakie następowały w wychowaniu dziewcząt. Związane one były z przejściem nadzoru nad szkolnictwem przez władze świeckie, wprowadzeniem systemu klasowo-lekcyjnego oraz jednolitych programów nauczania. *Obraz edukacji religijnej w polskich podręcznikach historii wychowania XIX i początków XX wieku* przedstawiła dr Agnieszka Wałęga. Przedmiotem analizy uczyniła podręczniki opublikowane w drugiej połowie XIX wieku, przeznaczone dla uczniów galicyjskich seminariów nauczycielskich oraz późniejsze publikacje opracowane także dla studentów wyższych uczelni. Omawiając podręczniki historii wychowania, skoncentrowała się przede wszystkim na zakresie uwzględniania w tych opracowaniach problematyki edukacji religijnej i stosunku poszczególnych autorów do tego zagadnienia. Kolejny wykład wygłosiła dr Joanna Falkowska, która poruszyła zagadnienie *Pierwiastka religijnego w wychowaniu narodowym. Postulaty okresu autonomii galicyjskiej*. Mówiła o miejscu religii w programach nauczania, wypowiedziach i pracach myślicieli II połowy XIX i początków XX wieku. Podkreśliła znaczenie religii w kształtowaniu postaw patriotycznych i budowaniu tożsamości narodowej. Wśród poruszonej problematyki znalazły się także zagadnienia związane z zaangażowaniem jednostki ludzkiej w przeżywanie uczuć religijnych, życiem zgodnym z doktryną Kościoła, znaczeniem czynów świadczących o postawie człowieka oraz problem nauki religii w szkole. Zagadnienie *Obecności idei religijnych w polskich koncepcjach pedagogicznych okresu międzywojennego* podjęła prof. Władysława Szulakiewicz. W swoim wykładzie ukazała występowanie różnorodnych treści i kategorii, związanych z edukacją religijną w latach 1918–1939. Motywy religijne zajmowały ważne miejsce w projektach edukacyjnych polskiej myśli pedagogicznej tego okresu. Problematykę *Edukacji religijnej dzieci i młodzieży szkolnej okresu międzywojennego*

w służbie humanizacji życia społecznego przedstawiła dr Aldona Zakrzewska. Na początku podkreśliła znaczenie katolickiej doktryny wychowawczej w polskiej edukacji okresu międzywojennego oraz w procesie przywracania ładu społecznego i uczłowiczenia kultury po zakończeniu I wojny światowej. Następnie zwróciła uwagę na te środowiska, które dostrzegały znaczenie nauczania i wychowania religijnego dla życia społecznego oraz na formy realizacji edukacji religijnej w programach szkolnych, a także wpływ edukacji religijnej na poprawę życia społecznego. Na temat *Funkcji inicjacji katechezy przedszkolnej i wczesnoszkolnej w koncepcji Sofii Cavalletti* wykład wygłosiła dr Barbara Surma. W oparciu o koncepcję wychowania religijnego Sofii Cavalletti *La Catechesi del buon Pastore (Katecheza Dobrego Pasterza)* przedstawiła zagadnienia dotyczące obrazu Boga, wychowania do modlitwy oraz wprowadzania dzieci w rzeczywistość sakramentalno-kościelną.

Trzecia sekcja przebiegała pod hasłem *Wiara a rozwój człowieka*. Przewodził ją ks. dr Dariusz Stępkowski. W jej ramach zostało wygłoszonych pięć referatów. Pierwszy wykład został poświęcony *Znaczeniu cnót teologicznych w wychowaniu*. Dr Iwona Jazurkiewicz w swoim wystąpieniu zwróciła uwagę na cnoty teologiczne, które pochodzą od Boga, a ich nosicielem jest człowiek. Jej zdaniem w procesie wychowania znaczenie wiary, nadziei i miłości przebiega według porządku: 1) rozumienie danej cnoty, 2) postać biblijna jako wzór praktykowania danej cnoty, 3) użyteczność danej cnoty dla praktyki wychowania. Podkreśliła, że interpretacja teologiczna i pedagogiczna łączy kategorię cnoty ze szczęśliwością człowieka, będącą jego naturalnym pragnieniem. Na temat *Wpływu edukacji religijnej na rozwój psychologiczny człowieka* referat wygłosił dr Andrzej Molenda. Dowodził, że edukacja religijna może mieć zarówno pozytywny, jak negatywny wpływ na rozwój psychiczny istoty ludzkiej. Tezę o jej pozytywnym oddziaływaniu oparł na wynikach badań, prowadzonych przez dwóch badaczy: Davida Elkind i Johna McDargh. Natomiast problem niewłaściwej edukacji religijnej ukazał w kontekście nerwic eklezjogennych. Dr Ewa Dybowska swoje wystąpienie poświęciła *Roli wiary w formacji (samowychowaniu) osoby w pedagogice ignacjańskiej*. Pedagogika ignacjańska koncentruje się na poszukiwaniu Boga we wszystkim, a życie człowieka pragnie ukierunkować *Ad Maiorem Dei Gloriam* („na większą chwałę Boga”). W swoim wystąpieniu dr Ewa Dybowska ukazała formację, czyli proces wydobywania obrazu Boga, który człowiek nosi w sobie, jako możliwość wychowawczego oddziaływania. W nurcie pedagogiki ignacjańskiej podstawę wychowania stanowi wiara. Jej zdaniem, wiara jest odpowiedzią na inicjatywę Boga wobec człowieka, wiara jest łaską i wiara jest możliwa poprzez osobistą relację (spotkanie) człowieka z Bogiem. Kolejny wykład został poświęcony *Roli*

religii w salezjańskim wychowaniu prewencyjnym. Ks. dr Bogdan Stańkowski w swoim wystąpieniu ukazał wielką rolę religii w wychowaniu młodego człowieka. Jego zdaniem, zasada religijności stanowi fundament pełnego urzeczywistnienia osoby wychowanka oraz dostarcza wychowaniu spójną wizję antropologiczną człowieka. Podkreślił znaczenie wymiaru soteriologicznego, łączącego wartości wertykalne i horyzontalne, w procesie wychowania salezjańskiego oraz problem wychowania w perspektywie wielokulturowej. Wykład na temat *Roli wiary w wychowaniu moralnym w świetle koncepcji wychowawczych o. Jacka Woronieckiego i filozofii o. Józefa Marii Bocheńskiego* wygłosił dr Jarosław Horowski. Poprzez odwołanie się do poglądów o. Jacka Woronieckiego i filozofii o. Józefa Marii Bocheńskiego ukazał zawiązki moralności z wiarą. Zastanawiał się, czy rozwój moralny uzależniony jest od kontekstów światopoglądowych, czy jest od nich niezależny; jeżeli jest uzależniony, to czy rezygnując z edukacji religijnej, nie relatywizujemy moralności; jeżeli jest niezależny, to co sprawia, że mimo rezygnacji z edukacji religijnej moralność nie ulega relatywizacji.

Obrady czwartej sekcji koncentrowały się wokół zagadnienia *Religia i religijność w kontekście współczesności*. Jej moderatorem został ks. prof. Bogusław Milerski. Autorem pierwszego referatu *Religijny fikcjonalizm jako wyzwanie dla pedagogiki religii* była dr Agnieszka Salamucha. Przedmiotem swojego wystąpienia uczyniła religijny fikcjonalizm, będący stanowiskiem w sporze na temat miejsca religii w pluralistycznym pod względem religijnym oraz kulturowym społeczeństwie. Ukazała podstawowe założenia religijnego fikcjonalizmu oraz jego kontekst myślowy. Następnie przedstawiła argumenty za i przeciw religijnemu fikcjonalizmowi oraz konsekwencje jego przyjęcia dla teorii i praktyki pedagogiki religii. Dr hab. Kazimierz Skoczyła wygłosił referat na temat *Wartości moralnych młodzieży ponadgimnazjalnej regionu konińskiego*. Celem zaprojektowanego badania uczynił poznanie świata wartości młodzieży szkół ponadgimnazjalnych regionu konińskiego. Podkreślił, że zgromadzone wyniki są ważne ze względu na nauczanie religii w szkole oraz z uwagi na duszpasterskie oddziaływanie Kościoła katolickiego na młodzież dzisiaj oraz w przyszłości. Kolejny referat został poświęcony tematowi *Religijność młodzieży a pluralistyczne społeczeństwo czeskie na początku XXI wieku*. Dr Aniela Różańska podjęła próbę zrozumienia religijności w państwie czeskim na początku XXI wieku, badając młodzież z pogranicza czesko-polskiego. Na zaistniałą sytuację spojrziała z punktu widzenia dokonującej się sekularyzacji społecznej oraz pluralistycznych postaw religijnych. Przedostatni wykład *Społeczne uwarunkowania rozwoju religijnego współczesnej młodzieży* wygłosił dr Andrzej Łuczyński. W swoim wystąpieniu ukazał, jak czynniki społeczne (rodzina, szkoła, Kościół) kształtują rozwój religijny młodzieży. Zastanawiał się, czy społeczeństwo,

w którym zaniedbywane jest wychowanie religijne, a często promowane antywartości, jest w stanie zaspokoić pragnienia i oczekiwania współczesnych młodych. Czy taka postawa ma znaczący wpływ na życie społeczne, moralne i religijne młodego pokolenia? Na temat *Przestrzeni medialnej i przemian w procesie wychowania* wykład wygłosiła dr Dorota Bis. W zaprezentowanym referacie ukazała wpływ przestrzeni medialnej na przemiany zachodzące w procesie wychowania, zwłaszcza w środowisku życia rodzinnego.

W czasie obrad sekcji pedagogiki religii poruszona została bardzo bogata tematyka dotycząca człowieka, religii i edukacji. Podkreślono znaczenie trwałych wartości opartych na chrześcijańskiej religii w procesie rozwoju i wychowania człowieka. Zastanawiano się nad rolą religii w pedagogice oraz nad edukacją religijną w perspektywie historycznej. Przedstawione zostały filozoficzne oraz teologiczne podstawy edukacji religijnej, a także poruszono zagadnienie dotyczące religii i edukacji religijnej w kontekście współczesności. Z bogactwa treści, które zostały przedstawione podczas tej sekcji wypływa wniosek, że religia odgrywa bardzo ważną rolę w procesie całościowego wychowania człowieka.